

DISİPLİN CEZALARI

Yılmaz GÜNAL
Ceza Hukuku Asistanı

I. GİRİŞ

Disiplin cezaları; âmme veya hususî hukuk müesseselerinin iyi bir şekilde işleyebilmelerini temin ve bir disiplin ruhunun hâkimiyetini bunların faaliyetlerinde yaratabilmek, bunun ihlâli halinde de müeyyidelen-dirmek gayesine yönelmiştir. Haurio; «şimdiye kadar disiplin hukukunun bir tarifi yapılamamıştır. Zira mesele müessese cephesinden ele alınma-mıştır. Onun müessesevî bir bünyesi vardır.» (1) demektedir. Disiplin ce-zalarının da hususî veya âmme müesseseleri bünyesinde tetkiki mahiyet-lerini belirtmek bakımından daha isabetlidir. Devlet müesseselerindeki, bakanlık, vilâyet, kaza memurlarından biri, işin iyi görülmesine zararlı olabilecek bir hata yaptığı zaman - mazeretsiz vazifesinde bulunmamak, vazifesini kötü bir şekilde yapmak, ihmal ve gecikme; yahut âmirlerine karşı geldiği zaman — itaatsızlık, âmirlerine karşı küstâhlık, diğer işlerle ahenkli olan vazifesini tâlik —; yahut hususî hayatındaki bir hareket tarzı, şeref kırıcı olabilir ve bulunduğu müesseseye liyâkatını ihlâl edici olabilir ve hiyerarşik âmirleri kendisine karşı müeyyide tatbik edebilir — ihtar, tevbih, idareden ihraç gibi —; işte bu müeyyideler umumiyetle «disiplin cezaları» adı altında toplanır (2).

Cezalandırma hakkının, devlete ait olmadığı ve onun tarafından ifa edilmediği saha disiplin cezalarının yaygın bulunduğu sahadır. Hakiki cezalardan sadece mahiyet bakımından değil koruduğu ve organize ettiği özel menfaat bakımından da ayrılır. Bu cezaları iki büyük kategoride toplamak mümkündür. Devlet tarafından tanzim edilen, kanun ve nizam-namelerin verdiği yetkiye istinaden fert veya müesseseler tarafından tat-bik edilenler; ve meclis iç tüzüğündeki disiplin cezaları gibi azçok muhta-riyeti haiz topluluklar tarafından ve onların iç bünyesini alâkadar eden

(1) Légal Alfred - Gressaye Jean. Le pouvoir disciplinaire dans les insti-tutions privées, Paris 1938, p : 1 den naklen.

(2) Ibid, s. 7.

disiplin hükümlerini tanzim ve müeyyidelendirenler (3). Bunun dışında tamamen özel mahiyette teşekküllerin kendi iç bünyesindeki ahenk ve disiplini temin gayesiyle mukavele veya statülerinde tesbit edilen disiplin cezaları da vardır. Bir spor teşekkülünün, Cemiyetler Kanununa göre teşekkül eden her türlü cemiyetin, talebe teşekküllerinin, büyük ve küçük işletme ve işyerlerinin üye ve faal organlarına verdikleri cezalar gibi (4). Daha ileri bir deyişle, nerede organize bir topluluk — muvakkat dahi olsa — varsa; disiplin hâkimiyetini temin için, disiplin cezalarının da mevcudiyetini görürüz. O halde mevzuumuzun tetkikine girişmeden disiplinin neden ibaret olduğunun halli gerekir. Moltke; «disiplin üstün otoritesi, astın itaatıdır» (5) der. Bu tarifte bir daireyi faside olduğu gibi ast, ast olduğu veya maiyet, maiyet olduğu için itaat eder gibi bir mâna da var. Fakat çıkarılacak netice disiplinde bir hiyerarşinin bulunmasıdır. Hiyerarşi dendiği zamanda da bazı şahısların, emir verme veya kontrol yetkisine haiz bazı şahıs ve organlara tâbiyeti anlaşılır. Tâbiyet ise alınan talimatı aynen yerine getirmeyi icap ettirir (6).

Kamu hukuku müesseseleri bakımından «disiplin ceza hukukunu» işe «âmme hizmetlerinin lâyük olduğu ehemmiyet ve doğrulukla görülebilmesi için memurlar üzerinde islâh ve ikâz, bazan da tasfiye maksatlarıyla konan muayyen tedbirler ve kaidelerdir.» (7), şeklinde tarif edebiliriz.

Etüdümüzde disiplin cezalarını tetkik ederken hususî müesseselerdeki disiplin cezalarını konumuz dışı bırakıp; özelliklerini, cezalardan farkını, mahiyetini, gayesini belirtmeye çalışıp, ceza hukukunda cezaî mesuliyet ve ehliyete tesir eden halleri, disiplin cezaları bakımından tetkik edip, disiplin cezalarının düşüren sebepleri, memnu hakların iadesinin tesirini ve takip bakımından özelliklerini belirtmekle iktifa edeceğiz.

II. DİSİPLİN CEZALARININ MAHİYETİ

1 — Disiplin cezalarıyla Ceza Kanunundaki cezaların tefriki :

Ceza hukukundaki ceza ile, disiplin hukukundaki cezanın tefriki, disiplin cezalarının mahiyetini belirtmek bakımından olduğu kadar, ceza hukukuyla olan alâka derecesini de meydana koyacaktır.

(3) Garraud R., *Traité théorique et pratique du droit pénal français*, t: I, 3 éme éd. Paris 1913, p: 3, n: 2.

(4) Léegal - Gressaye., *Op. Cit.*, ss: 2 vd.

(5) Uldry Albert., *Le droit disciplinaire dans le code pénal militeire Suisse*, Lausanne, p: 15 den naklen.

(6) *Ibid.*, ss: 15 - 16.

(7) *Türk Hukuk Lûgatu*, Ankara, 1944, s: 75.

Devlet adı verilen toplum içinde, insanların mesleklerine göre toplandıkları daha mahdut topluluklar vardır. Herbirinin kendine mahsus rejimi ve meslek haysiyetini temin gayesi olup, bunların ihlâli de disiplin suçudur (8). Basit bir disiplin suçunun faili de tam manasıyla ne bir suçlu, bir tutuklu ne de mahkûmdur. Hususi bir terminoleji olmamasından dolayı ekseriya bu terimleri kullanırız. Disiplin cezasına maruz kalan biri cinâyî mahiyetteki cezayla tâkip edilenle aynı şekilde farz edilemez. Bundan da mantikî netice olarak adli sicile kaydedilemeyecekleri neticesi çıkar. Fakat askeri disiplin cezaları için birlikler bir nevi kontrol, usulü tatbik eder memur suçları için de siciller tutulursa da ceza hukuku bakımından bir adli sicil olarak kabul edilemezler (9).

Ceza kanunlarının koyduğu cezalar; içtimai vazifelerin ihlâli cemiyyetin maddî nizamını muhalif hareket edilmesi halinde, adalet fikri bakımından alınan ve tatbik edilen zecri tedbirlerdir. Disiplin cezaları ise sırf meslekî vazifelerin ihlâli halinde ve mesleki menfaatların korunması ve meslek disiplini bakımından alınan ve tatbik edilen zecri tedbirlerdir (10).

Disiplin cezaları ancak onun uygulanacağı müesseseye bağlı olan fertler hakkında tatbik edilir. Sadece disiplin cezalarını gerektiren meslek suçlarına dışarıdan bir fertte iştirak etse, memura devamsızlığa teşvik veya memurla beraber iş sahiplerine fena muamele eylese, yalnız memur disiplin cezasına uğrar ve memur olmayan ferde böyle bir ceza tatbik olunamaz (11). o halde «âdi cezalar yalnız memurlar hakkında değil, özel kişiler hakkında da uygulanabildiği halde disiplin cezaları kamusal memurlara uygulanır, özel kişiler hakkında uygulanmaz» (12).

Disiplin cezalarının en ağırı memuriyetten çıkarma cezasıdır. Bundan daha ağır disiplin ceza olmaz. Adî cezalar ise ölüm derecesine kadar derece derece ağırlaşır. Adî cezaların kazaî bir tasarrufa dayanması şart olduğu halde, disiplin cezalarının kazaî bir tasarrufa dayanması da şart değildir (13).

Adî cezalar genel olarak maddîdir. Disiplin cezaları ise, ihtar ve tevbih cezalarında olduğu gibi sırf maneî de olabilir (14).

(8) Vabres Donnedieu., *Traité élémentaire de droit criminel et de législation pénale comparée*, 2 éme éd. Paris 1943, p: 79.

(9) Uldry Albert., *Op Cit.* s: 75.

(10) Onor S. Sami., *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, İstanbul 1952, ss: 833 - 834.

(11) *Ibid.*

(12) Derbil Süheyp., *İdare Hukuku*, 4. bası, 1955 s: 398.

(13) *Ibid.*

(14) *Ibid.*

Ekseriya aynı hâdise hem bir disiplin kabahati, hem de bir cezaî kusur teşkil eder ve böylece aynı hareket bir özel hukuk suçu (délit civil) teşkil eder ve zararın tazmini hakkını da verir (15). Bundan dolayı «âdi suç işleyen kamusal memurlara, Memurun Kanununun 34. maddesi gereğince âdi cezadan başka ayrıca disiplin cezası da uygulanması bu iki cezanın birbirinden ayrı olduğunu göstermektedir» (16).

Disiplin cezalarını gerektiren fiillerin hepsi kanun, nizamname ve talimatnamelerde ayrı ayrı sayılmaz, bunlardan belli başlı olanları veya oldukça ağır olanları tasrih edilerek diğerleri için umumî bir ibare kullanır (17).

Disiplin hukuku ve ceza hukuku aynı esastandır. Çeşitli yerlerdeki sosyal cezalandırma hakkını iki değişik şey gibi tahlil ederler, bu ikili vazife mevcudiyetlerini izah eder ve haklı gösterir. Bu iki hukuk dalının teknik ve organizasyon benzerliklerine rağmen tek bir müessesese olarak temsilleri ne mümkün ne de temenniye şayandır. Şu suretle ki, disiplin dâvaları cezaî yargıdan ayrı otoriteler tarafından prensip olarak tatbik edilir ve bu lâzımdır. İlgililerin bu otoriteyi kendilerinin teşkil etmesi de temenniye şayandır (18).

Böylece disiplin cezalarının tam bir ceza karakteri olmadığı; müesseselerin ve toplumların iç bünyesini ilgilendiren bir nevi tanzim ve disiplini temin edici hükümler olduğu belirtilebilir.

2 — Disiplin cezalarının gayesi ve lüzumu :

Hiyerarşik bakımdan yüksek olanlara, bütün teşekküllerde — sosyal, ekonomik, siyasî ve dinî olsun — tevdi edilen bir disiplin kudretine rastlanır. Müşterek menfateri korumak için, statülerinde disiplin cezası olmayan hemen hemen hiçbir topluluk yoktur. Ailede ana - babalar'ın çocuklar üzerinde oldukça yaygın bir disiplin hakkı vardır. Eski Roma'da — pater familias — otoritesine tâbi kimseler hakkında hayat ve ölüm hakkı vardı. Bu hak, ahlâk ve cezalandırma hakkının sosyalleştirilmesiyle azaltılmışsa da tedip hakkı şeklinde Medenî Kanun'da yine yer almaktadır. Bununla beraber suiistimali içinde kanunlar hüküm koymuştur. Aile hayatındaki bu duruma, mekteplerde öğretici müesseselerde, benzer yet-

(15) Vabres Donnedieu., «Traité»... s: 80.

(16) Derbil Süheyp., Op. Cit. s: 399.

(17) Taner Tahir., Ceza Hukuku, umumî kısım, 3. bası, İstanbul 1953, s: 85.

(18) Resolutions du III e congrés international de droit comparé, Londres, 31 Juillet - 5 Août 1950, Revue de science criminelle et de droit pénal comparé T : IV, 1950, Paris, p: 683.

kiler vardır. Bununla beraber bilhassa âmmé vazifelerinin daha mükemmel ifası bakımından ayrı bir disiplin kudretine ihtiyaç vardır (19).

Cemiyet içinde bulunan her grup, sosyal rolünü ifa ve kendi iç bünyesindeki bağlılığı muhafaza için nizamnamelerle bunları ihlâl edecekleri müeyyide altında bulundurlar. Bu cezaların yüz kızartıcı karakteri, cezaî müeyyideler gibi olmasına rağmen, tam mânasiyle ceza sayılmayıp, cezaî kaza dışında meslekî veya diğer guruplar içindeki özel kazayla tâyin edilirler (20).

Müesseselerin iyi bir şekilde işliyebilmesi bunlarda yaratılan disiplin ruhu ve fikriyle büyük ölçüde ilgilidir. Herkesin istediği gibi hareket ettiği, kontrol ve itaatsizliğin hüküm sürdüğü yer; özel veya kamu müessesesi, herhangi bir işletme dahi olsa daima kendilerinden beklenen ana vazifelerini iyi ifa edemedikleri gibi belki de hiç yapamayacaklardır. Bu bakımdan disiplin cezalarına «bir müessesenin işleyişine tesir eden bir karışıklığın, intizamsızlığın müeyyidelendirilmesidir.» (21) diyebiliriz. Veya disiplini bir tek gayede toplayanlar: «Grupların ve müesseselerin iyi bir şekilde işlemesini temin edebilmek, birbirine tâbi elemanlardan müteşekkil bir organizmada bütün işlerin emirle ifa edileceğine ve emrin ifa tarzına göre de netice değişeceğine göre emirlere itaat için de disiplin olması esastır. Onsuz müessese faydalı bir şekilde yürüyemez ve bazan da yaşayamaz.» derler (22).

Gaston Jèze «disiplin cezalarının gayesini âmmé işlerinin iyi bir şekilde görülmesi» (23) şeklinde belirtmektedir. Ordu dahili hizmet kanunu ise «askerliğin temeli disiplindir» (24) diyerek önemine işaret etmektedir.

Mahiyet bakımından, disiplin cezalarıyla, cezaî müeyyideler ayrılmakla beraber, disiplin hukukuyla, ceza hukuku gaye bakımından birleşebilirler. Zira her ikisi de, ıslah ve ibret esasının hâkim olduğu müeyyidelerle, müşterek nizam prensibini hâkim kılmak arzusundadır (25).

(19) Uldry Albert., Op. Cit. ss: 18 - 19.

(20) Vabres Donnedieu., Cours de droit pénal, capacité I e. année 1947 - 48, Paris, p: 19.

(21) Légal - Gressaye., Op. Cit. s: 108.

(22) Uldry Albert., Op. Cit. s: 17.

(23) Légal - Gressaye., Op. Cit. s: 113 den naklen

(24) Ordu Dahili Hizmet Kanunu, No. 2771, 10.6.1953 tarih ve 3031 sayılı resmî gazete, madde: 12.

(25) Légal - Gressaye., Op. Cit. s: 113.

3 — Disiplin cezalarında :

a) Kanunîlik prensibi :

Ceza hukukunun önemli prensiplerinden biri olan cezaların kanunîliği; «kanunsuz suç ve ceza olmaz» kaidesinin disiplin cezaları bakımından da nazarı itibare alınıp anılamıyacağı hatıra gelebilir. Donnedieu de Vabres : «nullum crimen kaidesinin disiplin cezaları için kabili tatbik olmadığını» (26) belirtiyor. Disiplin hukukunun yavaş yavaş tekâmülle ceza hukuku prensiplerine yaklaşmasına, hattâ usul bakımından ceza usulüne benzerliği bulunmasına ve kazaî içtihadta suçlunun müdafaası alınmadan verilen disiplin cezasının usul bakımından kaldırılmasına rağmen kanunîlik prensibinin, ceza hukukundaki mânasiyle tatbikine rastlamak mümkün değildir. (27).

Uzun bir müddet, disiplin cezalarının verilmesi tamamen âmirin keyfine bağlı olup, bir nizamname veya kanunla tesbit edilmemişti. Hiyerarşik kuvvet hâkimdi. Cezalar keyfi olup, kararlarda tamamen âmirin takdirine kalmıştı. Bununla beraber memurların ısrarlı hareketleri karşısında durumları, tâyin, terfi, ve disiplin cezaları bir statüye muhtelif idarelerde bağlanarak, âmirlerin de yetkilerinin suiistimaline kanun bilhassa nizamnamelerel mani olunmuştur. (28). Fakat statü ve nizamnameler, müeyyidelerin bir listesini verir, fakat cezalandırılacak hâdiseleri belirtmezler. Yahut kesin olarak onları belli etmeyen umumî formüller kullanırlar. Yahutta bazı disiplin hatalarını saydıktan sonra bunların takdiri olmadığını belirtirler (29). O halde cezaların kanunîliği prensibi iki bakımdan anlaşılmalıdır. «Nullum crimen sine lege» ve «Nulla poena sine lege» bunlar birbirine bağlıdır. «Kanunsuz suç ve ceza olmaz» şeklinde hem suçun, hem de cezanın kanunîliğini ifade ederler. Yoksa bunlardan sadece cezanın veya suçun kanunî olması ve diğerini takdire veya çok umumî formüllere bağlanması prensibe sadık kalındığını göstermeye kâfi gelmez. Disiplin hukukunda kanunîlik prensibi yoktur; derken bu iki cepheyi de nazarı itibare alıyoruz (30). Disiplin suçlarının tâyinde azçok takdire yer verilmiş olmakla beraber, disiplin cezalarının tamamen kanunlaşması ve kanunda yazılı olmayan bir disiplin cezasının verilmemesi (31) memur bakımından yine de bir teminattır. Amirin cezası; disiplin mahiyetinde de

(26) Vabres Donnedieu., «traité»... s: 79.

(27) Donnedieu de Vabres., «tarité»... s: 80.

(28) Légal - Gressaye., Op. Cit., s: 8.

(29) İbid., ss: 287 vd.

(30) İbid. ss: 285 - 286.

(31) Akan Atalay., Memurların inzibatî suçları, inzibatî cezalar ve inzibat komisyonları, İdare dergisi 1947, Sayı: 189 s: 3.

olsa kendisinin takdir edip, hattâ ihdas etmesi, âmirin belki otoritesini koruyabilir. Fakat haklarının çiğnenmesi mahzurudur. Bu bakımdan Memurun Kanunumuz eskiye nazaran mutavassıt yolu bularak âmirin otoritesini baltalamadan memur hak ve meslek güvenliğini de sağlayan bir disiplin ceza sistemini getirmiştir (32). Artık «bu cezaları vermek selâhiyetini haiz olan makamlar hangi cezaların hangi fiillere tatbik edileceğini takdire selâhiyetli değildirler. Kanun bunları birer birer saymış, aynı zamanda da her fiile tatbik edilecek cezanın hükümleri de gösterilmiştir.» (33).

Bununla beraber disiplin kodifikasyonu kabul edilir görünmüyor. Bunun faydadan ziyade zararı olacaktır. Daha ziyade her topluluk kendini ilgilendiren disiplini hazırlıyor ve müeyyidelendiriyor ve muhtemel suiistimallere karşı da kazaî kontrol himayesi kabul ediliyor (34).

b) Disiplin cezalarında eşitlik prensibi :

Ceza hukukunda cezaların eşitliği prensibi : «Kanunun nazarında ceza bakımından suçluların içtimaî durumları ne olursa olsun aynı cezayla cezalandırılmalıdır.» Disiplin cezaları da tatbik edildikleri özel ve kamu müesseselerinin bütün fertleri için aynı şekilde tatbik edilir. Memurin Kanunu bütün memurları disiplin cezalarının tatbiki bakımından aynı şekilde nazara aldığı gibi, askerî ceza kanunundaki disiplin cezaları da bu eşitliği göz önüne alırlar. Alâkalı asker şahsın durumuna göre cezaların tatbiki tabii olarak değişiklik getirmez. Bazan rütbenin ref'i, subay ve astsubaya da tatbik edilir (35). Eşitlik prensibi disiplin cezalarında da hâkim bir prensiptir.

c) Disiplin cezalarının şahsiliği :

Ceza hukuku bakımından cezaların şahsiliği; cezanın suçu işleyen ve şeriklerine tatbik edilebilmesi yani suçludan başkalarının cezalandırılmaması kaidesi, disiplin cezaları bakımından da kabili tatbiktir. Ancak disiplin suçunun faili, disiplin cezasıyla cezalandırılır. Hattâ disiplin cezaları o derece şahsîdir ki, disiplin suçunu işlemeye kendisini teşvik eden şeriki, o müessesenin statüsüne dahil birisi değilse, şerik disiplin cezasıyla cezalandırılmaz (36).

(32) Derbil Süheyp., Op. Cit., s: 399.

(33) Erem Faruk., Ceza Hukuku, genel hükümler C: I., 3. bası, Ankara, 1954 s: 561.

(34) Revue de science criminelle., Op. Cit. s: 683.

(35) Uldry Albert., Op. Cit., s: 75.

(36) Onar S. Sami., Op. Cit., s: 834.

4 — Disiplin cezalarının sùjeleri :

Disiplin cezalarının sùjeleri fertlerdir. Disiplin cezaları gerek kamu, gerekse özel müesseseler içinde tetkik edildiğine göre fertler de bu müesseselere girmelerinden itibaren disiplin cezalarının birer sùjesi olurlar. Bu müesseseler girme, bazan mukavele bazan bir statü durumunun icabı bazan da kanunî olabilir. Fakat bu girişlerde ferdin iradesi hâkimdir. Fert bu toplum içinde kaldığı müddetçe vaki disiplini ihlâl suçlarında disiplin cezalarına tâbi olacaktır. Fakat ferdin bu toplumlara girmeden evvel işlediği disiplin cezasını gerektiren suçları, her nasılsa tahkikat sırasında gözden kaçan ve belki de mesleğe veya o müesseseye alınmıyacak hareketleri bilâhare meydana çıksa, bu durumu nazara alınacak mıdır? Fransız Şûrayı Devleti bu yolda müsbet cevap vererek : 1925 senesinde polis olarak tâyin edilen birinin bilâhare 1920 de bir hırsızlık cezasına mahkûmiyeti meydana çıkınca buna müsteniden verilen azil cezasını kabule şayan görüyor (37). Bir de müesseseden ayrılmadan önce verilen disiplin cezalarına tâbi olmaktan fert, o müesseseden istifa ederek kurtulabilir mi ? Fransa'da sendikalar bakımından bir sendika üyesinin, tertip edilen bir greve riayet etmemesi para cezasıyla cezalandırıldığında üye istifa ederek ayrılıyor. Fakat temyiz mahkemesi bir disiplin para cezasını ödemeye üyenin yaptığı itirazı kabul etmiyor (38). Nasıl aidatını ödememek için istifa eden bir üye ödemedi muaf tutulamazsa, istifa suretiyle de disiplin cezasına tâbi olmaktan da kurtulamaz (39).

5 — Disiplin cezalarının tatbik mercileri :

Disiplin cezaları; müessesenin veya topluluğun sevk ve idare edici durumunda bulunan âmirleri tarafından, disiplinin ihlâli halinde verilir. Yalnız âmirin otoritesini sağlamak ve disiplini muhafaza esas olduğu kadar, fertlerin de ister memur, müstahdem, ister üye, ajan sıfatını haiz olsun haklarının teminat altında bulunması ve şahsî mülâhazalarla ihlâl edilmemesi için disiplin cezalarının muayyen bir hadde kadar olanları esas âmire yahut bir üst âmire, bu hadden yukarı olanlar da bir nevi kaza mahiyet arzeden disiplin komisyonlarına bırakılmıştır ki, bu kurullarda kaza, vilâyet, vekâlet disiplin komisyonları adlarıyla adlandırıldığı gibi, müessese veya cemiyetlerin statü ve mukavelelerinde belirttikleri diğer kurullar da olabilir. Askerî Ceza Kanununda «her âmir emri altındaki şahıslara disiplin cezaları vermeye selâhiyetlidir.» Ancak Askerî Ceza Kanununda esas bu olmakla beraber en yakın âmiri ve muayyen hallerde

(37) Légal - Gressaye., Op. Cit., s: 171.

(38) İbid., s: 173.

(39) İbid.

de mafevki disiplin cezasını verebilir (40). «Polisler hakkında inzibatî cezalara, polis divanları tarafından verilir» (41) şeklinde emniyet teşkilâtı kanununda hüküm bulunmakta ve esâs bu olmakla beraber, muayyen derecedeki âmirlerin kimlere ve resen verebilecekleri cezalar da tâdadî bir şekilde 84. maddede belirtilmiştir (42). Memurin Kanununda da aynı şekilde âmirin ve disiplin komisyonlarının verebileceği cezalar tesbit edilmiştir. (43). Umumî bir formülle durumu ifade edebilirsek : daha ziyade ihtar, tevbih gibi şekli cezalar âmir tarafından resen verilebilmekte, bazan da buna cüz'î miktarda maaştan kesme de ilâve edilmekte, fakat daha yukarı derecedeki ve maddî mahiyetteki disiplin cezaları da yine ehemmiyetlerine göre çeşitli kademelerdeki disiplin komisyonları tarafından verilmektedir. Disiplin komisyonları ise jüri usulüyle çalışmakta her müessesenin kendi bünyesiyle ilgili şahıslardan teşekkül etmektedir. Bazan bunlar kanunlarla belirtildiği gibi, özel müesseselerde de statüyle tesbit edilir. Bazan da seçim neticesiyle tâyin edilecek üyelerden de teşekkül eder.

6 — Disiplin cezalarının neveleri :

Disiplin cezalarını, âmme sektöründe her müessese kendi teşkilât kanununda belirtmekte veya Memurin Kanununa atıf yaparak, farklı olan cezaları ve disiplin suçlarını belirtmekle iktifa etmektedir (44). Mevzuatta rastlanan disiplin cezaları umumiyetle :

- a) Tamamen ahlâkî ve önleyicidir; ihtar, tevbih,
- b) Maaş ve ücretten geçici olarak bir miktar kesilmesi gibi para cezalarına benzer maddidir. Avukatlık Kanununda ise «500 liraya kadar para cezası» ibaresi vardır.
- c) İşin sağladığı bazı avantajlardan mahrumiyet: sınıf, kıdem tenzili, mecburî tahvil, terfiin bir devre geciktirilmesi,

(40) Erman Sahir., Askerî Ceza Hukuku, Umumî kısım ve usul, İstanbul, 1956, ss: 106 - 107

(41) Duran Lûtfi., Türk İdare Mevzuatı, c: II, s: 259, Emniyet Teşkilât Kanunu mad. : 73.

(42) Duran Lûtfi., İbid, Mad. : 84.

(43) Duran Lûtfi., Op. Cit. C : I. s: 939 Memurin Kanununun 26. maddesine Bkz.

(44) Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Teşkilât ve Memurin Kanunu, No. : 3017, Md. 64.

d) Geçici veya daimî olarak vazifeden uzaklaştırma : Bir aydan altı aya kadar işten çıkarılma, meslekten çıkarılma, ihraç şeklindedir (45).

Umumiyetle disiplin cezaları kanun, nizam ve talimatnamelerle kamu hukuku sahasında belirtilmekle beraber azçok muhtariyeti haiz müesseselerle özel müesseseler ve topluluklar disiplin cezalarını kendileri belirtir ve tatbik edecek organ veya kurulları yine kendileri gösterirler. T.B.M.M. dahili nizamnamesi 185 ve müteakip maddelerinde mebusların kendilerinin hazırladığı ve yine kendilerine tatbik edilecek disiplin cezalarından bahsetmektedir.

Askerî Ceza Kanununun disiplin cezası olarak oda ve göz hapsi cezaları ve C.M.U.K. 379 uncu maddesindeki duruşma inzibatıyla ilgili bir haftaya kadar hapis şeklindeki inzibatî ceza tatbiki hariç disiplin cezaları hürriyeti tahdit edici hapis cezaları şeklinde değildir.

III. CEZAI EHLİYETE VE MESULİYETE TESİR EDEN BAZI HALLERİN DİSİPLİN CEZALARI BAKIMINDAN TETKİKİ

1 — Tekerrür halinde disiplin cezaları :

«Bir cürümden dolayı mahkûm olan bir kimsenin cezasını tamamen çektikten veya ceza kanunî sebeplerden biriyle düştükten sonra, muayyen müddet zarfında, diğer bir veya birkaç cürüm işlemiş olması halî» (46) şeklinde tarif edilen tekerrür hakkında «hernekadar disiplin mevzuatında hususî kaideler mevcutsa da bu kaidelerin ceza kanunundaki tekerrür hükümleriyel alâkası yoktur» (47).

Disiplin suçlarında tekerrürde; o suç için daha evvel tâyin edilen cezadan bir derece daha ağır verilme suretiyle disiplini bozucu harekette ısrar edenlerin tecziyesine gidilmiştir. Tekerrür için bazan bir müddet

(45) İlk ve orta tedrisat muallimlerinin terfi ve tecziyeleri hakkında Kanun No.: 1702, Md.: 19 ; Tedrisatı İptidaiye Kanunu Muvakkatı, No. 1620; Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Teşkilât ve Memurin Kanunu No. : 3017; Emniyet Teşkilât Kanunu No. : 3201; Noterlik Kanunu No. : 3456; Posta Telgraf ve Telefon İş'teme Umum Müdürlüğü maaşlı ve ücretli memurlar inzibat ve cezalarına dair Nizamname No. 3 - 432; Ceza ve Tevkif Evleri Nizamnamesi No. 2 - 1632, Md. : 48; Hâkimler Kanunu No. 2556 Md. : 83; Askerî Ceza Kanunu; Memurin Kanunu No. 788; Belediye Memur ve Müstahdemleri Nizamnamesi No. 2 - 19673; İl İdaresi Kanunu No. 5442; Üniversiteler Kanunu Md. 45.

(46) Taner Tahir., Op. Cit. s: 484.

(47) Erem Faruk., Op. Cit. s: 530.

tâyin edlimiştir. «Dört sene içinde üç defa tekerrür» (48), «aynı memuriyet derecesinde» (49), «bir sene içinde» (50), gibi ifadeler kullanılmakla muvakkat tekerrüre benzer hal kabul edilmekle beraber; «zikrolunan cezalardan her birinin üç defa tekerrürü bir derece daha ağır cezayı müstelzimidir» (51) diyerek daimî tekerrüre benzer durumlara da rastlamak mümkündür. Tekerrürün neticesi bir derece daha ağır cezayla tecziyesi olduğu gibi bazan da sicile işlenmiyen re'sen verilen bir cezanın sicile işlenmesi gibi bir netice de vermektedir (52).

2 — Disiplin cezalarında tecil :

«İlk defa suç işleyenlerin — veya böyle sayılanların — mahkûmiyetleri infazının müddetli, menfî bir şarta bağlı olarak geri bırakılmasıdır.» (53) şeklinde tarif edilebilen Ceza Kanunumuzun 89. maddesindeki tecil müessesesi «suçlunun geçmişteki hali ve ahlâki temayülleri icabı tekrar suç işlemesi ihtimalinin az olduğu faraziyesine dayanır. İdarî kanunlarımızdaki inzibatî cezalar ise âmme hizmetlerinin selâmeti için konmuş olduğundan mahkemenin vereceği tecil kararının bu ceza ve yasaklara uygulanmaması icabeder. Çünkü âmme hizmetlerinin az bir ihtimalle de olsa suç işlemesi melhuz kimseler elinde kalması cemiyet için çeşitli zararlar tevhit edebilir» (54).

Askerî mahkemelerin ise «tecil kararı verip veremeyeceği doktrininde ihtilâflidir. Bazı müellifler askerî hizmetin kısa oluşu, askerî hizmetin derhal cezalandırmayı zarurî kıldığı, tecil müessesesinin askerî disipline muhafif olduğu fikrindedirler. Diğer bazı müellifler ise makul şekilde kullanılan tecil yetkisinin askerî hizmet ve disipline muhalif neticeler doğurmayacağı kanaatindedirler» (55).

Askerî Ceza Kanunumuzun 82 ve müteakip maddelerindeki âmir ve mafevke hüürnetsizlik, hakaret, fiilen tecavüz suçları ile itaatsızlık gibi askerî itaatı bozan fiillerin tecil edilemeyeceğinden bahsedilmektedir (56).

Askerî ceza hukuku bakımından kabul edilen cürüm ve kabahatlerin şartla salıverilmesi ve tecil, disiplin hükümleri için İsviçre Askerî Ceza

(48) Ceza ve Tevkif Evleri Nizamnamesi, Md. : 49.

(49) Belediye Memur ve Müstahdemleri Nizamnamesi, No. 2 - 19673.

(50) Emniyet Teşkilât Kanunu, No. 3201, Md. : 84/4.

(51) Memurin Kanunu, Md. : 27.

(52) Emniyet Teşkilât Kanunu, No. : 3201, Md. : 84.

(53) Erem Faruk., Op. Cit. ss: 195 - 196.

(54) İbid. s: 140.

(55) Ibid. s: 227.

(56) Erman Sahir., Op. Cit. s: 58.

Kanununda kabul edilmemiştir. Daha az ehemmiyetteki ihlâller için mah-kûme daha iyi bir gidişatta bulunma imkânı verilmediği gibi, disiplin yarı-gıcınada da tesadüfen suçlu olan ve yaptıklarına pişman bulunan ve bizzat kendisinin artık yeniden birşey yapmamayı temenni etmesi halinde, yaptığı hareketin neticelerini silme imkânı verilmemiştir (57).

Disiplin cezalarına tecilin girilmesi, bazılarının iddia ettiği gibi, oldukça kötü neticeler tevhit edebileceği gibi, kanun hükümlerine de ciddi bir tehdit olabilir. Prensip olarak basit ihmal ve tedbirsizlik halinde, tecil, cezanın hafifletilmesi ve şartla salıverme faydasız olmayacağı bilhassa daha önceki hareketleriyle iyi bir gidişatı olduklarını gösteren, hüsnüniyetli askerler için faydasız olmayacaktır. Eğer yargıç bu gibi hallerde meseleyi ihtar ve tevbihle hallederse, bu da kısmen tecil ve şartla salıverme yerini tutar (58).

Memurun Kanunumuzun 26. maddesindeki «tevbih» cezasını alan memurun 15 gün içinde cezayı veren âmirine itiraz ederek mazeret göstermesi ve daha evvelki hal ve hareketiyle hüsnüniyetli olduğunu belirtmesi halinde, disiplin cezasının cezayı veren âmir tarafından kaldırılmasını bir nevi tecile benzetebiliriz.

3 — Disiplin cezalarında ağırlatıcı ve hafifletici hal :

Ceza hukukunda bir suçun muhtelif ruhî âmiller altında işlenebileceği göz önüne alınarak, ağırlatıcı, hafifletici hal, tahrik, teşvik gibi ceza miktarını değiştirecek hükümler kabul edilmiştir. Bunları disiplin cezaları bakımından tatbik edebilir miyiz ? Disiplin cezalarına mahiyetleri icabı bazı hallerde tatbik edilemezler. «Memurun bir evrakı masasında bırakması», «vazifeye sarhoş gelmesi» nin sebeplerini araştırmaya lüzum hasıl olmaması gibi. Zira bu gibi hallerde sebep ve saik cezalandırılmaları için mühim bir faktör değildir. Bizatihi hareketin yapılması müeyyideyi gerektiren bir durumdur. Fakat bazan mesele farklı da olabilir. Âmirini dövmeye teşebbüs eden memurun hareketine âmirinin haksız ve yolsuz hareketi sebep olmuşsa yine bu durum nazara alınmadan ihraç cezası verilecek mi ? Şûrayı Devlet bu gibi hallerde ceza hukuku prensiplerinin tatbik edileceği içtihadındadır (59). «Müdafaa zımında veya haksız ağır ve şiddetli tahrik karşısında işlenmiş fiillerin derecesine göre faillerinin cezadan muaf tutulması veya muayyen cezanın tahfif edilmesi ceza hukukunun kabul eylediği esaslı prensiplerden ve hakkaniyet ve adâlet

kaidelerinden bulunmuş olmasına nazaran davacının işbu hâdisedeki va-
(57) Uldry Albert., Op. Cit. s: 88.

(58) Ibid.

(59) Onar S. Sami., Op. Cit. s: 837.

ziyeti bu esaslar nazara alınarak mutalâa edilmek ve hakkında ona göre bir kıyar ittihaz olunmak lâzım gelirken meslekten ihraç cezasının verilmiş olması ceza prensiplerine ve hakkaniyet icaplarına ve nizamnamenin ruh ve maksadına uygun olmayacağı kanaatini izhar etmiştir. — Devlet Şûrası V. dairesinin 39/628 sayılı kararı — (60).

Bununla beraber «bir memura bir disiplin tedbirinin haklı olarak tatbiki, suçlu üzerinde terbiye ve gözetimle sorumlu olanın aldığı makul tedbirler, haksız sayılamıyacaklarından, tahrik fiili addedilemezler (61).

Özel müesseselerdeki disiplin cezalarında statünün sâkit olması halinde, disiplin yargıcı suçlunun kabahatının derecesine ve ahvale göre cezayı ağırlatıp azaltabilir mi? Bunun için cezayı ağırlatıcı ve hafifletici halleri ayırarak tetkik lâzımdır. Ağırlatıcı hâl statüde bulunmadığı halde kabulü — kanunsuz suç ve ceza olmaz — prensibine aykırıdır. Fakat şüphesiz bu prensip disiplin hukukuna yabancıdır. Oldukça noksan tanzim edilen disiplin hukukuna kabulü bazı ağır suçların statüde belirtilmemişse cezasız kalmasını doğuracak, bu da müessesenin âmirlerini silâhsız bırakacak, mukabil olarak bunlar bu yetkiye statüden veya umumî hukuktan haiz olurlarsa müessesede intizam emin edebilirler. Ağırlatıcı hal için — kanunsuz suç ve ceza olmaz — prensibine dönmek ferdi himaye bakımından muvafık olur. Adli disiplin için kabul edilen hal budur. Halbuki hafifletici hali statüde bulunmadığı bahanesiyle kabul etmemek ifrat bir şey olur. Disiplin yargıcı normal olarak verileden daha hafif bir cezayı, hafifletici hali kabul ederek verebilir (62).

Disiplin cezalarında asgarî ve âzamî hâd unsuruna da rastlamak ve pek mümkün değildir. Esasen lüzum da yoktur. Disiplin suçlarına karşı belirtilen cezalar, ihtar, tevbih gibi manevî, veya cüz'î miktarda maaştan kesme gibi maddî, askerî disiplin suçlarında olduğu gibi kısa müddetli hapis cezasıdır. Bunlara bir de asgarî âzamî had tanımak pratik bir fayda sağlamaktan uzak kalacaktır (63).

4 — Disiplin cezalarına karşı: İfası vazifeten zarurî hal ve meşrû müdafaa iddiası :

Ceza hukuku bakımından cezaî mesuliyeti ortadan kaldıran bu hallerin, disiplin hukuk bakımından umumî bir revaç görmemesi, bu hukukun mahiyeti icabıdır. Memurun Kanunumuzda ve kamu müesseseleri

(60) Ibid. naklen.

(61) Erem Faruk., Op. Cit. s: 371.

(62) Légal - Gressaye., Op. Cit. ss: 353 vd.

(63) Ibid. s: 91.

teşkilât kanunlarında belirtilen disiplin cezaları, ferdî hatâ ve kusurun, kısmen itiyat haline getirilen hareketlerin devamını önleyip, müessesese işleyişindeki ahengi sekteye uğratma gayesine yönelmiştir. Bu bakımdan hareketlerde, ikinci ve üçüncü şahısların iradesi ya hiç yoktur veya nazara alınmayacak kadar azdır. «Kumar oynamak», «sarhoşluğu itiyat edinmek» hallerinde sınıf tenzili veya ihtar cezasıyla tecziye edilen memurun cezaî mesuliyetini ortadan kaldıran hal iddiası olamayacaktır. Fakat «memuriyetine ait mahrem dosyalar münderecatını ifşa» halinde âmirin şifahî emrinin veya manevî tazyikinin bulunması halinde dosya memurunun ihraç cezasıyla tecziyesini, âmirinin durumu nazara alınmadan verilmesini pek uygun bulmamaktayız. Her ne kadar Memrin Kanununun 40. maddesi bu hususta kanunsuz verilen emre karşı ısrar ve yazılı emirden bahsederse de dosya memurlarının tahsil durumları dosya münderecatının mahrem olup olmayacağını tefrik edecek kifayette olmadığı gibi, yazılı emir müessesesi ve maiyetin ısrarı, tatbikatta pek işlemiyen bir hüküm gibi görünmektedir (34).

Askerî disiplin bakımından mesele tetkik edilirse ve disiplin kabahatlerini umumî veya hususî şekli veya zımnî bir emre itaatsızlıktan ibarettir diye belirtirsek, bir emri yerine getirmekten ibaret olan vazifeyi yapmak hiçbir zaman disiplin kabahati olmaz. Netice olarak ta üstün emrini yerine getirmenin disiplin kabahati olacağı iddia edilemez. Maiyetin vazifesi verilen emri yerine getirmek ve bunun için icabına uygun olup olmadığını mütalâa etmek değildir. Başka türlü hareketi esasen disiplin kabahatidir. Hattâ maiyetin, âmirine malûmat vermek vazifesi olsa bile emir verildikten sonra bunu ifa etmesi kanaatlarına uygun olmasa bile işin icabı bakımından ve disiplin yönünden lâzımdır. Eğer âmirin bu emri vermeye yetkisi olmadığını ve hiyerarşik mertebeyi aşarak emir verdiğini biliyorsa, maiyetin bu gayri kanunî emri yerine getirmesi disiplin suçudur. Hattâ bir işin suiistimali ve suç teşkil eden mevattansa iştirak hali bile düşünülebilir. Demek oluyor ki, askerî müesseseler bakımından emri ifa disiplin suçu teşkil etmemekle beraber, yetkisiz kimsenin bilerek emrini ifa da disiplin cezası bahis mevzuu edilebilir (65).

Disiplin cezalarına karşı meşrû müdafaa iddiası varit olamaz. Bilhasa askerî müesseseler, polis teşekküllerinde disiplin esastır. Fakat âmirin haksız hareketi mağdurun izzeti nefsinin kırılacak derecede olsa veya

(64) Maiyet memuru olarak Hatay vilâyetinde çalıştığımız yıllarda belirttiğimiz şekilde bir ihraç misâline rastlamış bulunduğumuz gibi, malî hussular hariç yazılı emir ve maiyetin ısrarına kaymakam olarak çalıştığımız yıllar da dahil dört yıllık tatbikatta rastlamadığımız gibi müşahede de edemedik.

- Y.G. -

(65) Uldry Albert., Op. Cit. ss: 55 vd.

tahammül edilemeyecek derecede mütecavizkâr harekette bulunsa dahi mukabil hareket için meşrû müdafaa iddiası vârit olamaz. Fakat üstün bu hareket tarzı için madunun müracaat hakkı vardır. Yoksa âmirin bu hareketi beni disipline aykırı harekette bulunmaya sevketti ben de mukabelede bulundum şeklinde meşrû müdafaa iddiasında bulunulamaz (66).

5 — Disiplin cezalarının düşüren sebepler :

a) Suçlunun ölümü :

Ceza Kanunumuzun 96. maddesi «maznunun vefatı hukuku âmme dâvasını» hattâ «henüz icra edilmemiş olan ağır ve hafif cezai nakdî hükümlerini bütün neticeleriyle beraber ortadan kaldırır» şeklindedir. Modern ceza hukuku ancak yaşayanların cezaî mesuliyetini kabul eder. Cezaların şahsiliği prensibine göre maznundan başkasına ceza verilemeyeceğine göre cezanın pasif süjesi ortadan kalkınca ceza da yok demektir (67).

«Bir disiplin cezası da mahkûmun ölümüyle sona erer, sukût eder» (68). Tahkikat açılmış olsa, hüküm verilmiş bulunsa ve dâva açılmamış olsa bile, hürriyeti tahdit edici cezalar için zaten ölüm hâdisesiyle madde-ten infaza imkân yoktur. Fakat rütbe tenzili ve azil gibi hallerde ölenin senbolik olarak bu yerlere lâayk olmadığı belirtilmek isteniyorsa ki, bu haller de bu cezalar aslî bir cezanın mütemmimi de olabilir. Buna rağmen ölüye karşı, rütbe tenzili, sınıf tenzili gibi cezaların disiplin kurumlarınca mütalâası veya hüküm verilmesi hukukun genel prensiplerine aykırıdır (69).

İhtilâfa sebep olan cezalardan teki, mahkûmun ölümünden sonra disiplin mahiyetindeki para cezalarının infaz edilip edilmeyeceğidir. Para cezalarının mahkûmun ölümünden sonra infaz edilmeyeceği Fransa'da kabul edilmiştir. Bununla beraber İsviçre'nin bazı kantonlarında, hattâ hüküm ölünün zamanında verilmemiş olduğu halde bile infazına rastmaktadır. Halbuki aksine 1937 İsviçre Ceza Kanunu, para cezalarının mahkûmun ölümünden sonra da infazını haklı göstermek ve cezaların şahsiliğiyle uzlaştırmak için bunun mirasçılara intikal eden bir borç olduğunu iddia ediyordu. Umumî hukuktaki borç mameleke dahildir. Para cezaları mameleke dahil olmadığı gibi mirasın reddinde de ne olacağı meselesi vardır (70).

(66) Uldry Albert., Op. Cit. ss: 57 vd.

(67) Erem Faruk., Op. Cit., ss: 553 - 554.

(68) Uldry Albert., Op. Cit., s: 97.

(69) İbid. s: 98.

(70) Uldry Albert., İbid. ss : 98 - 99.

(71) Erem Faruk., Op. Cit. s: 555

Ceza kanunumuza göre «hükümlünün ölümü ile mahkûmiyetin bütün cezai neticeleri düşer. Bu sebeble hükümlünün ölümü, cezadan gayri hususları - meselâ tazminata - mahkûmiyete tesir etmez, cezai olmayan neticeleri düşürmez» (71), şeklinde umumî hükmü belirtmekle beraber; disiplin cezasının, ölenin bu sığata ve mevkie lâıık olmadığını ve müessesenin şeref ve itibarını korumak gibi sembolik gayesi olsa dahi, ölüm hâdisesiyle artık bu yola gidilmemesini, hem insani hem de genel prensiplere uygun buluyoruz.

b — Müruruzaman :

Suçun işlenmesinden muayyen bir müddet sonra verilecek cezaların kendilerinden bekleneni veremeyecekleri mulâhazasıyla umumî ceza hukukunda kabul edilen müruruzamanın disiplin cezaları içinde kabul edilmesi lâzımdır. Aksi takdirde geçen zaman beklenen müessiriyeti ortadan kaldıracaktır. Prof. Dr. Faruk Erem, müruruzamanı; «idari inzibati cezaların da tatbikine mani» olacağı kanaatindedir (72). Müruruzaman umumî ceza hukukunda, delillerin kaybolarak suçlunun gerektiği gibi müdafaa imkânının kalmaması, suçlunun yeter derecede vicdan azabı çektiği, cemiyetteki hâdisе anında beliren infialin yatışması gibi dayandığı gerekçeler «disiplin cezalarında müruruzaman» için de varittir (73)

Askerî ceza kanunu, disiplin tecavüzlerinde ve kabahatlerinde 1 ay; disiplin kabahatlerin de verilen hapis cezalarında ise 1 sene müruruzaman kabul edilmiştir. İsviçre askerî ceza kanunu ise disiplin cezalarını takip ve infaz için 6 aylık müruruzaman kabul ediyor (74).

Dahiliye Vekâletince hazırlanan bir memurun inzibat statüsü «disiplin cezalarında takibat için 6 aylık müddeti zaman aşımı olarak kabul etmiştir. Soruşturma yapılır ve tekemmül etmiş evrak bir sene zarfında karara bağlanmamışsa bu taktirdе de ceza sukût eder (75).

c — Genel Affın disiplin cezalarına tesiri :

Genel af sosyal bir kudret olup; gayesi bazı suçları unutturmak ve netice olarak yapılan ve yapılacak olan takibatı yahut bu suçlar dolayısıyla verilen mahkûmiyeti ortadan kaldırmaktır. Af bazan mahkûmiyetten evvel, bazan da sonra olabilir. Fakat bu iki hal de de kendinden önceki hâdiselere tesir eder (76).

(72) Erem Faruk., İbid. s: 140.

(73) İbid.

(74) Uldry Albert., Op. Cit. s: 100.

(75) Aral Kemal., Memurların inzibati statüsü, İdare Dergisi, 1949, s: 196.

(76) Garraud R., Traité théorique et pratique du droit pénal français, t: II, 3 éme éd. Paris 1914, p: 624.

Ceza kanununun 97. maddesi «umumî af, hukuku âmme dâvasını ve hükmolunan cezaları bütün neticeleriyle birlikte ortadan kaldırır» şeklindedir. Mevzuatımız bakımından genel affın disiplin cezalarına şâmil olup olmayacağı meselesinde Prof. Dr. Faruk Erem; «eğer özel bir kanun işlenen fiili değil sadece ceza mahkûmiyetini nazara alarak bir disiplin tedbirinin tatbikini emretmiş ise genel af ile mahkûmiyet kalkınca bu tedbirlerinde - geçmişe şâmil olmamak üzere - düşmesi lâzımdır. Eğer bir fiil nazara alınarak bir disiplin cezası verilmiş ise genel af bu cezaya tesir etmez. Fakat kanun koyucunun bu kaideden ayrılmasına veya disiplin cezalarına da şâmil bir genel af yapmasına mani yoktur (77).

Disiplin cezaları sebep unsuruna dayanan bir tasarruf olarak kabul edilirse, af kanunuyla sebep ortadan kalkınca suçta olmayacağından, suç olamayan bir fiili de cezalandırmak doğru olmayacaktır. Fakat disiplin cezasını teşkil eden fiil müstakilen suç teşkil ediyorsa bu takdirde affın buna tesirini kabul etmemek lâzımdır (78).

Af kanunuyla ilgili bir tefsir kararında ise «ceza kanunu hükümlerine göre, haklarında mahkûmiyet kararı verilenlerden her hangi biri, aynı zamanda fer'i cezalardan madut olan memuriyetten mahrumiyet cezasına da çarptırılmış ise af kanununun I. maddesinin mutlâk uygulanması icap eder (79). şeklindedirler. Bu hususta bir Şûrayı devlet kararında af kanunuyla suç olma vasfı kaldırılan fiile istinaden verilen inzibati cezanın da kaldırılması yolundadır (80).

Vidal - Magnol da genel affın «kanununda sarahaten belirtilmedikçe disiplin cezalarına tatbik edilemeyeceği» (81) kanaatindedir. Fransa da ise harbten sonra ki kanunlarda aftan istifade disiplin cezalarına da yapıldı. 1919-1925 kanunları affı, âmme hizmetinde çalışan işçi, müstahdem, ajan, memurların sebebiyet verdiği veya onlara karşı hâdiselere ve disiplin cezalarına tevcih etmiştir. Halbuki eskiden af sadece âmme dâvası bakımından hâdisenin suç karakterini kaldırır. Şimdi de kanun da hilâfına hüküm olmadıkça buna riayet ediliyor (82).

(77) Erem Faruk., Op. Cit. s: 561.

(78) Onar S. Sami., Op. Cit. s: 336.

(79) Bazı suç ve cezaların affı hakkındaki kanununun I. ve VII. maddelerinin yorumlanmasına mahal olmadığına dair kamutay kararı, No. 1739, Resmî Gazete sayı : 7881, tarih : 10 Ağustos 1951.

(80) Danıştay kararlar dergisi, sayı 54 - 57, Ekim 1951 - Eylül 1952, s: 241, Beşinci Daire kararı No. 52/438.

(81) Vidal Magnol., Cours de droit criminel et de science pénitentiaire, VIII éd. Paris 1935, p : 694.

(82) Vabres Donnedieu., «traité», p: 495.

Garraud; «af, mahkûmiyetin kaybettirdiği bütün hakları iade ediyor, bu mahkûmiyete istinaden verilen disiplin cezalarını da kaldırması; eğer disiplin cezası mahkûmiyetten önce verilmiş, bilâherede af kanunu mahkûmiyeti kaldırmışsa ayrıca disiplin cezasına tesir etmesi için kararın verildiği şartları da tasrih etmesi lâzımdır» (83) diyor.

Bazan ortada suç bulunmadığı halde disiplin cezasını gerektiren bir hal bulunabilir. «Bu taktir de fiilin suç olmak karakterini değil, fiilin uygunsuzluğunu ve ceza kanununun ihlâl edilmiş olmasını değil, şeref ve hayriyetin ihlâl edilmiş olması keyfiyetini nazarı itibare aldığımızda, bunlara istinaden verilmiş bulunan bir karara tesiri olabilir mi? (84) sualine «şüphesiz olmamak icabeder» (85) şeklinde cevap veren Maurice Grand, kanun vâzının sarıh bir hükümle umumî affı disiplin cezalarına teşmil edip etmemesinin meslek veya korporasyonun menfaatlarını korumak için verilmiş bulunan bir disiplin cezasının kanun koyucu tarafından affla ortadan kaldırılmasının ne kadar uygun düşeceği meydanda olmakla beraber, diğer taraftan af kanunlarından bir çoklarının fiiliyatta siyasi mülâhazalarla çıkarıldıkları da nazara alınır, affın disiplin cezasına teşmili halinde, disiplin meselelerine siyasi mülâhazaların karışması kabilirdi bundan da ne gibi mahzurların doğabileceğini ilâveye lüzum yoktur» (86).

Umumiyetle disiplin cezası ceza mahkûmiyetinin zaruri bir neticesi ise bu mahkûmiyeti kaldıran af, disiplin cezasına da tesir edecek. Yok disiplin cezası müstakil olarak verilmişse o zaman af kanununun bu hususu tasrih etmesi gerekmektedir.

d — Memnu hakların iadesinin disiplin cezalarına tesiri :

Ceza hukuku bakımından, memnu hakların iadesi; «ceza mahkûmiyetinden doğan müebbet memnuiyet ve müebbet ehliyetsizlikleri istikbâl için kaldıran adlî bir muamele olup, kaybedilen ehliyet bu yol ile hükümlüye verilmek suretiyle cemiyette - iyi hal - sahibi olmanın karşılığı (87) tanımak gayesine yönelmiştir.

«Disiplin cezaları bakımından memnu hakların iadesi usulû henüz mevzuatımız arasında yer almamıştır» (88). Fransada ise 18; Mart. 1864

(83) Gararud R., «traité» c: II, ss: 631 - 632.

(84) Grand Maurice., Umumî af, disiplin cezaları, A.H.F.D. c: XI, sayı: 3 - 4 1954, s: 110.

(85) Ibid.

(86) Ibid s: 112.

(87) Erem Faruk., Op. Cit. s: 630.

(88) Balkavur Ziya., Memnu hakların iadesi, Adliye ceridesi, 1942, sayı: II, s: 1309.

kanunıyla disiplin bakımından memnu hakların iadesi, zabıt kâtibi, noter ve diğer bakanlık memurları için kabul edilmiştir (89). Kanun yoluyla bizde disiplin bakımından memnu hakların iadesi usulü kabul edilmiştir. Bununla beraber, kararname, talimatname ile disiplin cezalarından doğan bir takım ehliyetsizliklerin kaldırılması usulü derpiş olunmuştur. Ceza ve tevkif evleri nizamnamesinin 135. maddesi, işlediği son suçtan itibaren bir sene içinde başka inzibati ceza almamış olan mahkûmların ahlâki durum fişinde kayıtlı inzibati cezalar, müessese müdürünün teklifi ve inzibat meclisi kararıyla kaldırılır. Fevkalâde hallerde büyük hizmeti görülen mahkûmlar hakkında verilmiş olan inzibati cezalar aynı surette ve bu müddetten evvelde kaldırılır. Orta okullar, liseler, şehir ilk öğretmen okullarıyla, mesleki teknik okulları disiplin talimatnamesinin 19 ve 23 maddelerinde, talebeye mahsus inzibati memnu hakların iadesinden bahsedilmektedir (90).

«Memnu hakların iadesi, hükümlünün bu hakları yeniden iktisap ve istimal ehliyetini elde etmesi demektir. Kaybedilmiş haklar geri gelmez. «Bu sebeble meselâ : Ceza mahkûmiyetinden dolayı memuriyetinden müebbeten mahrum olan hükümlü eski memuriyetine hak iddia edemez fakat memurun kanunun koyduğu memur olamamak ehliyetsizliği ortadan kaldırılmıştır» (91).

Mahkûmiyetin bir neticesi olarak verilen ferdi mahiyetteki disiplin cezaları, bu mahkûmiyetten dolayı memnu hakların iadesi halinde mahkûmiyetin neticeleri de ortadan kalkacağından disiplin cezalarına da tesir etmesi lâzımdır (92).

6 — Takip ve birbirine tesir bakımından adli cezalar ve disiplin cezaları :

Disiplin cezalarını gerektirecek bir fiil aynı zamanda umumî hükümlere göre de tecziyesi gereken bir suç olabilir. Bu takdirde aynı fiilden, aynı şahıs hem idarî hemde adli bir takibin süjesi olabilir. Esasen disiplin cezalarını tanzim eden kanun, nizamnameler de bu durumda nazara alınarak «memurun kanunen müstelzimi mücazat bir cürmü tahakkuk

(89) Vidal - Magnol., Op. Cit. s: 704.

(90) Balkuvar Ziya., Op. Cit. ss: 1310 vd.

(91) Erem Faruk., Op. Cit. ss: 653.

(92) Akgüç Atıf., İnzibati Hukuk ve Ceza Hukuku, Adliye Ceridesi, 1956, ss: 879 vd.

ettikte hakkında ahkâmı umumiye câri olmakla beraber.... inzibati cezalar da ayrıca tatbik olunur» (93) şeklinde hüküm de konulmuştur.

Askerî cezada; «failin işlediği suç askerî kabahat olupta salâhiyetli disiplin âmiri tarafından bir disiplin cezasıyla esasen cezalandırılmış ise artık aynı fiilden dolayı askerî mahkemede dâva açılmaz (94) hükmü konularak aynı fiilin iki defa tecziyesi cihetine gidilmemiştir.

Mahiyet icabı ayrı olan adli ve idarî merciler suçu iki ayrı zaviyeden, biri ceza kanununun himayesi altında bulunan bir değer in ihlâli (95), diğeri ise kamu müesseselerinin iyi bir şekilde işlemesi, idarenin aslı ve fer'î gayelerinin tahakkuku (96) çalışmalarının sekteye uğratılmasına mani olma ve disiplini temin gayesiyle hareket ederek meseleyi ele alacaklardır. İdare de veya herhangi bir müessesede disiplini bozucu hareketin tecziyesi ve ahenkli işleyişi bozucu harekete hemen mani olmak gerekecektir. Bu bakımdan disiplin cezalarının takip, karar ve infazının kısa bir zaman da neticelendirilmesi gerekecektir. Adli takipte ise bu mekanizma çok daha geç işleyecek ve idarenin mahiyeti icabı suratine uyamıyacaktır.

Takibatta, her iki mercide de, tahkikat evrakının hazırlanmasında, gizlilik, gıyâbilik ve yazılı şekle, resen verilen disiplin cezaları hariç riayet edildiği görülmektedir. Duruşma sırasında disiplin komisyonları müdafaa hakkına riayet ve şahit dinlemektedir.

Disiplin cezası verilen bir fiil aynı zamanda adli mercilerce de umumî hükümlere göre tecziye edilebilir. Fakat idari mercilerin disiplin cezası verdikleri kimse, adli mercilerce, disiplin cezası mevzuu olan fiilinden dolayı beraat ettirilmiş olursa, adli mercilerin bu kararının ne gibi bir tesiri olabilecektir? Adli merciler bu fiili suç saymıyorlarsa ve bundan dolayı faili beraet ettirmişlerse bu kararın disiplin cezasına tesiri olmamak gerekir (97). Yalnız beraet kararının mesnedini, fiilin vuku bulmamış veya memur tarafından işlenmemiş olması teşkil ediyorsa ve menî muhakeme veya beraet kararı da bu sebepten dolayı verilmiş bulunuyorsa aynı fiilin bir makama göre suç sayılması veya memur tarafından

(93) Memurun Kanunu Md: 34.

(94) Erman Sahir., Op. Cit. s: 158.

(95) Köni Burhan., Ceza Hukuku Prensipleri, 1957, teksir. ss: 4 - 5.

(96) Köni Burhan., İdarî Ceza Hukuku, 1957, teksir, ss: 1 vd.

(97) Şûrayı Devlet'te «savcılığın istinat edilen suçun şikâyete bağlı olmasından bahisle ademi takip kararı vermiş olması idarî tahkikat ile alınması lüzumlu görülen idarî tasarrufu iddia edildiği veçhile tesise engel teşkil etmez» mütalâasındadır. Bkz. Danıştay Kararlar Dergisi Yıl: 14 - 15, 1950 - 51, s: 50, 53, sayfa : 324, V. Daire, Karar No. 50/967

işlenmiş bulunması, diğer makama göre ise mevcut olmadığı gibi, memur tarafından işlenmiş sayılmaması aynı maddî hâdise hakkında tamamen zıt iki görüş ve netice kaziyeyi muhkeme fikriyle bağdaşamaz. Kaziyeyi muhkemenin aksi idari merciler tarafından kabul edilemez ve bundan sonra disiplin cezası da verilemez (98). Verilmişse şikâyet yoluyla kaldırılabilir. Fakat bu hallerde inzibati cezayı kaldırmak gerekirse de memurun başka yere nakli, idarî mekanizmada, meselenin şüyuunun yaratacağı tesiri izale, memurun daha rahat çalışabilmesi ve âmir otoritesinin kısmen olsun korunması bakımından muvafık olur kanaatındayız.

İşlenen fiille münasip olmayarak veya usulsüz verilen disiplin cezalarına karşı, itiraz ve şikâyet, iptal dâvası yani kanun yolu ile müracaat edilerek durumun düzeltilmesi cihetine gidilebilir mi? Bu yolda adli mahkemelerin müdahalesi olmamak gerekir. Çünkü idare kendi iç bünyesinde bu adaleti sağlayacak, kontrol ve mürakabe imkânlarına sahiptir (99). İş yerlerinde, özel müesseselerde ki disiplin cezalarında belirtilen nisbetsizlik biraz değişik mahiyettedir. «İşçinin yaptığı bir kabahat dolayısıyla çalıştığı yerden çıkarılmak suretiyle işine son verilmesi halinde işçi mahkemeye itiraz ediyor. Bunun üzerine mahkeme kabahatın işçinin işine son verilmesini haklı gösterecek mahiyette olmadığını ve hafif bir para cezasının kâfi geleceğini netice olarakta patronun işçiyi kovmakla hata ettiğine ve işçinin zarar ve ziyanın tazmine hükmediyor (100).

Bazan adli mercilerce yapılan bir takip sonunda verilen karara istinaden beliren suçun ve verilen cezanın «ar ve hicabı mucip» ve «muhili haysiyet» kabul edilerek idarenin adliyenin bu kararına istinaden disiplin cezası vermesi ve hattâ ihraçla müeyyidelenmesi de mümkündür. (101)

IV. NETİCE

Mahiyet itibarıyla ceza hukukundaki cezalardan farkını belirtmeye çalıştığımız disiplin cezalarının, farklı karakterine rağmen ceza hukukunun bazı prensiplerine tâbi olması gerektiğine işaret etmeye çalıştık.

(98) Onor S. Sami., Op. Cit. s : 835.

(99) Emniyet Genel Müdür üğü İnzibat Komisyonu kararıyla, 3 günlük aylığın kesilmesi hakkındaki kararın iptali Hk. da Bkz. Danıştay Kararları Dergisi, Karar No. 48/1020, V. daire, Sayı 43 - 44, Yıl : 1949, s: 99, yine Bkz. İbid. s: 101, Karar No. 48/1251.

(100) Légal - Gressaye., Op. Cit. s: 350.

(101) Mahkemece yapılan bir takip sonunda memurun hırsızlık fiilini ika ettiği sabit olsa buna istinaden idare suçu, (muhili haysiyet» görerek disiplin cezası verebilir ve ihraç da edebilir.

Organize toplulukların bir iç nizâm içinde bulunmalarını ve bunu bozucu hareketlerin müeyyidelendirilmesini temin eden disiplin cezalarına kamu hukuku müesseselerinde olduğu kadar, hususî sektör müesseselerinde de rastlamak mümkündür. Kanun, nizamname, talimatname, mukavele ve statülerde rastlanan disiplin cezalarının lüzumuna her müessese inanmış bulunmakta, aksi takdirde inkırazın ergeç kendilerini beklediğini bilmeleri gerekmektedir. Zira disiplinsiz yerde, çalışma ve iş ruhu, ahenk ve gayeye doğru emin bir yönelme müşahedesi zor şeydir. Bütün bunları disiplin cezalarının temin edeceğini iddia etmemekle beraber mühim bir faktör olduğuna temas etmek isteriz.

Gelişi güzel tesbit edilerek, âmirin veya patronun arzusuna göre değişen ve adeta ihdâs edilen disiplin cezaları da ferdin meslek ve iş teminatı bakımından zararlı olacaktır. Diğer yandan tamamen tadadi ve tahdidi bir şekilde belirtilen disiplin suç ve cezaları da, müessese de ilerde vukubulacak disiplin bozucu hareketlerin cezasız kalması gibi bir neticede doğuracaktır. Bu bakımdan ceza hukukunun «kanununsuz suç ve ceza olma» prensibinin disiplin cezaları bakımından kabul edilmesine taraftar olmamakla beraber; hiç olmazsa cezaların tesbit edilerek kati olarak belirtilmesi ve bunun dışında disiplin cezası verilmemesini ve itiraz hakkını tanınmasını fert bakımından noksan olmakla beraber kâfi bir teminat olarak kabul ediyoruz.